

Ahmet Karaçavuş

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Trabzon/Türkiye

Title, Karadeniz Technical University, Faculty of Literature, Trabzon/Turkiye

eposta: ahmetkaracavus@ktu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1477-722X> - RorID: <https://ror.org/03z8fyr40>

Atıf/Citation: Karaçavuş, Ahmet. 2025. Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/43, 1-26.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1518093>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	17.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	29.08.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

ALTINCI ORDU KARARGÂHI'NIN 3 OCAK 1918 TARİHLİ RAPORU'NA GÖRE İHTİLALLER SIRASINDA RUSYA'NIN DURUMU

Öz

Rusya'nın XX. yüzyıl başlarında içinde bulunduğu vaziyet; ekonomik, millî ve dinî sorunlar başlıkları altında incelenebilir. Açık denizlerle irtibatı olmayan Rus ekonomisinin temeli, XX. yüzyıl başlarında halen tarımdı. Ayrıca 1904/1905 Rus-Japon Savaşı Rusya'yı hem askerî hem ekonomik bakımda çökmenin eşiğine getirmişti. Mevcut durum bütün Rusya halklarının memnuniyetsizliğini yansıtıyordu. Rus ve Ortodoks olmayan halkların, Çarlık rejiminin milletler, dinler ve hatta mezheplerle ilgili politikalarından kaynaklanan ve milliyetçilik akımlarıyla birleşen başka isyan sebepleri de vardı. Bu ise Çarlık aleyhtarı, ekonomik temelli ve anayasal rejim taraftarı eşitlikçi, hürriyetçi, anti-emperyalist ve milliyetçi toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bütün bu toplumsal hareketler, milliyetçilik ve milletler çağında, geleneksel başkaldırılarla aynı sebeplerden kaynaklanıyor olsalar bile her biri kısa sürede millî ve dinî karakter alıyordu. Öte yandan Rus aydın ve siyasetçilerinin ekonomik sorunları çözmek için kullandıkları eşitlikçi ve anti-emperyalist vurgular, toplumsal hareketliliği hızla sosyalist akımlara doğru eviriyordu. Bu şartlar altında Büyük Savaş'a giren Rusya, beklenen erken zafer gelmeyince hızla siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel çöküşe yuvarlandı ve 1917 yılı, kadar Rusya için kanlı ihtilaller, siyasi ve sosyal karışıklıklar ve iktidar mücadeleleriyle dolu bir dönem oldu. Ruslara esir düşen biri Alman diğeri Avusturyalı iki subayın tam bu dönemde, Rusya'ya dair gözlemleri bahsedilen üç sorunun ve türevlerinin 1917'de Rusya'yı nasıl bir çöküşe götürdüğünü canlı bir şekilde anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat Raporu, Rusya, Milliyetçilik, Bolşeviklik, Sosyalizm.

ACCORDING TO THE REPORT OF THE HEADQUARTERS OF THE SIXTH ARMY DATED JANUARY 3, 1918 THE SITUATION IN RUSSIA DURING THE REVOLUTIONS

Abstract

The situation of Russia at the beginning of the 20th century can be examined under the headings of economic, national, and religious issues. The Russian economy had no access to the open seas, so it was still mainly based on agriculture. In addition, the Russo-Japanese War of 1904/1905 brought Russia to the brink of collapse both militarily and economically. The current situation reflected the dissatisfaction of the entire Russian population. The non-Russian and non-Orthodox population had additional reasons for rebellion arising from the Czarist regime's nationality, and religious and even sectarian policies, which were combined with nationalist movements. This led to the emergence of anti-czarist, economically oriented, constitutionalist, egalitarian, libertarian, anti-imperialist, and nationalist social movements. Although all these social movements had the same causes as the traditional uprisings, they quickly took on national and religious characteristics in the age of nationalism and nations. On the other hand, the egalitarian and anti-imperialist rhetoric used by Russian intellectuals and politicians to address economic issues quickly transformed the social movements into socialist currents. Under these conditions, Russia entered the Great War, and when the expected early victory failed to materialize, the country quickly fell into political, economic, social, and cultural collapse. Until 1917, Russia experienced a period of bloody revolutions, political and social unrest, and power struggles. The observations of German and Austurian officers the Russians took prisoner during this time vividly describe how the three problems mentioned above, and their derivatives brought Russia to collapse in 1917.

Key Words: Intelligence Report, Russia, Nationalism, Bolshevism, Socialism.

Giriş

Petrograd'da 9 Ocak 1917 tarihinde, 1905'teki Kanlı Pazar olaylarını anmak, had safhaya ulaşmış yiyecek sıkıntısını protesto etmek ve savaşa son verilmesi amacıyla büyük bir açık hava toplantısı düzenlendi. Ancak yönetimin halkın iâşe sorununa çare olacak hiçbir tedbir almamasından dolayı şubatta Petrograd'daki fabrikalarda grevler başladı. 27 Şubat'a gelindiğinde grevler yaygınlaşmış ve şehirde karışıklıklar başlamıştı. Sokaklara dökülen kadınlar, çocuklar ve işçiler fırınların önüne toplanıp "ekmek, ekmek!" diye bağırırmaktaydılar. Karışıklıklar kısa süre içerisinde siyasi hareket mahiyetini alarak rejim karşıtı bir isyana dönüştü (Kurat 1987: 433). Özetlenirse cephelerden gelen yenilgi haberleri, ülkenin iyi yönetilememesi ve ekonomik buhran halkın Çara ve hükümetine isyan etmesine neden olmuştu. Özellikle evlatlarını cephelerde yitirmiş kadınların, ellerinde kalan çocuklarıyla birlikte sokağa çıkarak "ekmek, ekmek!" diye feryat etmeleri, işten çıkarılan işçiler, savaşın anlamsızlığına inanmaya başlayan askerler vb. Rusya'nın geri dönüşü olmayan yola girdiğine işaret etmekteydi. Zira onlar, 1905'te olduğu gibi sarayın önüne giderek, taleplerini şimdiye kadar babaları bildikleri çara iletmiyorlar, aksine sokaklarda rejim karşıtı hareketlere dahil oluyorlardı. Artık mesele, gerçekten zor durumda olan bu insanların isyanını kimin yöneteceiydi. Çar, ayaklanmayı 1905'teki gibi şiddet yoluyla bastırabileceğini düşünüyor olmalıydı ki Petersburg'da asayişin derhal iade edilmesini emretti. Fakat emrin yerine

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu getirilmesine imkân yoktu. Çünkü 25 Şubat'ta isyancıların üzerine gönderilen Kazak birlikleri halkın tarafında geçtiler. 25-26 Şubat tarihlerinde polis ve askerler tarafından halka ateş edilse bile 26-27 Şubat tarihleri arasında Petrograd Garnizonu'ndan bazı birliklerin halktan yana tavır koyması devrimin kaderini belirledi (Kurat 1987, 434). II. Nikola bir kararname ile Dumanın çalışmalarına Nisan ayına kadar ara verildiğini ilan etse de milletvekilleri Çarın emrini kabul etmediler. Kadet Partisi lideri Milyukov'un teklifiyle Duma üyelerinden oluşan Geçici Komite kurulmasına karar verildi. Geçici Komitenin kurulmasından hemen sonra 2 Mart'ta Prens Lvov'un başkanlığında Geçici Hükümet ve ardından da Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti kuruldu (Çalışkan 2018, 4-7). Nihayetinde bu kısa süre içerisinde, ihtilalciler Moskova başta olmak üzere büyük şehirlerde kontrolü ele geçirdiler. II. Nikola, tahttan çekilmekten başka çare kalmadığını anlayarak tacı, 2 Mart 1917'de kardeşi Mihail Aleksandroviç'e bıraktı (Kurat 1987: 434).

Bu ilk aşamada kurulan Geçici hükümet, büyük oranda liberallerden oluşmaktaydı ve mevcut haliyle 27 Şubat ihtilali burjuva devrimi görünümündeydi. Ancak bütün süreç sosyalistlerle liberallerin iş birliği içinde gerçekleşmişti ve sosyalistler açısından kazanım Petrograd Sovyetinin kurulması ve ülke çapında yayılmasıydı. Hükümete katılmayan Bolşevikler Petrograd Sovyetini ve Petrograd Garnizonu'nu gözlerine kestirmişlerdi. Mücadele 20-21 Nisan tarihlerinde hükümet güçleriyle başta Bolşevikler olmak üzere çeşitli sosyalist grupların çatışmasıyla alenileşti. Milyukov ve Guçkov istifa etmek zorunda kaldı ve Prens Lvov başkanlığında ağırlığını yine liberallerin oluşturduğu bir koalisyon hükümeti kuruldu. Ancak hükümet yine bildiğini okuyarak savaşa devam kararının arkasında durduğu gibi taarruz fikrini de Birinci Rusya Sovyetleri Kongresi'nde onaylattı. 18 Haziran'da, Galiçya'da Rus taarruzunun başladığı gün, sovyetleri desteklemek amacıyla Bolşeviklerin de katıldığı bir gösteri düzenlendi ve 3-5 Temmuz günlerinde Petrograd'da bir halk ayaklanması daha meydana geldi. Sonuçta Kadet Partisi üyeleri kabineden çekildi ve 25 Temmuz'da Kerenski başkanlığında, sosyalistleri çoğunlukta olduğu ikinci koalisyon hükümeti kuruldu. Ağustos'un sonuna doğru General Kornilov, başarısız bir darbe teşebbüsünde bulundu (Çalışkan 2018: 14). Artık süreç iyiden iyiye, Petrograd ve Moskova sovyetlerinde çoğunluğu sağlayan Bolşeviklerin lehine işlemeye başlamıştı (McMeekin 2022: 340). Nitekim Troçki Petrograd Sovyeti'nin başkanı olarak seçildi ve aynı gün Kerenski başkanlığında üçüncü ve son koalisyon hükümeti kuruldu (Çalışkan 2018: 15). Ancak Bolşevikler sovyetlerde ve Petrograd Garnizonu'nda kontrolü sağlamanın rahatlığıyla harekete geçtiler ve Kerenski hükümetini devirip iktidarı ele geçirdiler.

Yukarıda kısaca özetlenen süreç, yaklaşık sekiz ay liberallerle ılımlı sosyalistlerin yönettiği Rusya'da, en küçük siyasi grup olan ve hep kenarda duran Bolşeviklerin, Lenin'in önderliğinde iyi belirlenmiş hedeflere dönük aşamalı bir planla yönetimi ele geçirdiklerini göstermektedir. Onların başarısının sebebi; barış, toprak, ekmek ve milletler sorunlarında

halkın arzusu doğrultusunda hareket edeceklerini açıkça ifade etmiş olmalarıydı. Lenin, barış talebi nedeniyle Alman ajanı olarak suçlanmasına rağmen yolundan dönmedi. Ona göre ajanlıkla suçlanmak, *“emperyalist bir savaşı bitirerek dünya devrimini başlatmak için ödenecek küçük bir bedelden ibaretti”* (McMeekin, 2022: 340).

Makaleye konu olan raporun kaynağı, biri Alman diğeri Avusturyalı iki mülazım bahsedilen olayların gerçekleştiği sırada esir olarak Rusya’da bulunmaktaydılar ve Rusya’nın çöküşüne ve ülkenin Bolşeviklerin eline geçme sürecine şahit olmuşlardı. Yapılan sorguda verdikleri bilgiler bu makalenin konusunu teşkil etmektedir. Bu iki subayı ile Musul’daki Osmanlı Altıncı Ordu Karargâhı’nda 3 Kanûn-ı Sâni 1918’de yapılan görüşmeler ışığında kaleme alınan istihbarat raporuna göre Rusya’nın 1917 yılında içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve askerî durum değerlendirilecektir.

Ahvâl-i ‘Umûmiye

Rapor, bu başlık altında her iki subayın Rusya’ya esir düşme serüvenlerini ve o esnada yaşadıklarını özetle anlattıktan sonra, Rusya’daki esirlerin durumundan kısaca bahsetmektedir. Buna göre 29 Teşrîn-i Evvel (Ekim) 1916’da Mülazım Folk’un kullanmakta olduğu keşif uçağı, Minsk’te, Rusların açtığı ateş sonucu isabet alarak düşmüş ve kendisi de yaralanıp esir edilmiştir. 1916 yılı Kânûn-ı Sâni (Ocak) sonuna kadar Kostrama vilâyetinde “Suli Galiç” garnizonunda ve sonra “Tomsk” garnizonunda alıkonulmuş ve buradan kaçmıştır. Altay’ın güney kesimlerinden ve Gobi Çölü’nün kenarından yaptığı çeşitli zorluklarla dolu ve yorucu bir seyahatten sonra Kazaklar tarafından yakalanmış, iki buçuk ay “birçok tevkifhanelerde” sürüklendikten sonra, *“nihâyet Kânûn-ı Evvel (Aralık) 1916’da”* Prenses Gropp’un yönetiminde bulunan Kızılhaç yetkilileri tarafından kurtarılmak suretiyle “Omsk Üserâ Zâbitân Karakolu”na getirilmişti (Kafkasya Ahvâline Dâ’ir Rapor¹ 1918: 3).

Mülazım Rays ise, 18 Haziran 1916’da Ukrayna’nın batısında, Prut Nehri’nin üst kesimlerinde yer alan bir şehir olan Çernoviç’in müttefiklerin elinden çıktığı sırada Ruslara esir düşmüştü. Prim Vilâyeti’ndeki, Krasnofimsk’e getirildikten sonra 1916 Eylülü sonlarında Yedinci Avusturya-Macar Alayı’ndan Yüzbaşı Karl Herman ile birlikte buradan kaçmıştı. Ancak Bukovina sınırı civarında Romanya köylüleri tarafından yorgun ve güçsüz bir halde yakalanarak casusluk şüphesiyle konulduğu Beserabya’daki Suroki Sivil Hapishanesi’nde, *“parasız bir hâlde”* dört aydan fazla hapsedildikten sonra, iki aylık yorucu ve uzun bir yolculuğun ardından Omsk Garnizonu’na getirildi. Burada Mülazım Folk ile tanıştı ve üç buçuk aylık esaretin ardından birlikte kaçmaya karar verdiler. Dolayısıyla bu iki subayın maceralarının kesiştiği yer olan Omsk vilayetinde tanışma zamanlarının 1917 yılının Mart-Nisan ayları olması kuvvetle muhtemeldir (Rapor 1918: 3).

¹ Bundan sonra rapor.

Esirlerin Durumu

Rapora göre esirler için önceleri tahammül edilemez olan vaziyet, 1916'dan beri görece iyileşmişti. Şartlarda görülen bu *"salah"*, kısmen esirlerin kendi aralarında kurdukları yardım kuruluşları sayesinde kısmen de Kızılhaç Komitesinin faaliyetleri sonucu idi. Bütün garnizonlarda bulunan *"Çek mu'âvin efrâdı"* bir taraftan Rus devlet dairelerinde istihdam edilmekte, diğer yandan esir garnizonlarında casusluk yapmaktaydılar. Rusların Kiev civarındaki en büyük *"tefrîk garnizonunda"* durum özellikle çok kötüydü. Adı geçen mülazımlara göre savaş esirleri arasında *"pek şiddetli bir sûretde âmâl-i milliye"* takip edilmekteydi. Bunların arasında Avusturya-Macar renagatlarından (dönek) başka Rus hizmetine girmiş 26 Alsas-Lorenli bulunmaktaydı. Bunlar Alman üniforması giymekteydiler. Ancak şapkalarında, Alman rozeti yerine *"Fransız renklerini gezdiriyorlardı"* (Rapor 1918: 4).

Milliyetçilik akımlarının Birinci Dünya Savaşı sırasında ordu mensupları arasında pek yaygın hale geldiği, askerlerin vatandaşı oldukları ülkelere değil de kendilerini ait hissettikleri millet ve devlete karşı sevgi besledikleri ve fırsatını buldukları zaman da bu aidiyeti belli etmekten geri durmadıkları böylece anlaşılmaktadır. Aslında içinde ve/ya karşısında bulunulan durum bayağı ironiktir. Çünkü bu sıralarda Rusya'da toplumsal hadiseler, Marksist-Leninist devrime doğru yol almaktadır ve Rusya özelinde Bolşeviklerin genelde ise bütün sol akımların düşünüş biçimi, insanlar arasındaki ilişkiyi millî ya da dinî aidiyetlere göre değil, bir sınıfa mensup olma bilinci etrafında, diyalektik materyalizm çerçevesinde ve ekonomik ilişkiler (emek/sermaye) bağlamında kurgulamaya çalışan, enternasyonal bir ideoloji inşa etmek istemektedir. Ek olarak sadece Bolşevikler değil diğer siyasi hareketler de dereceleri farklı olsa bile hatırı sayılır düzeyde ama farklı derecelerde sosyalist düşünceler içermektedir. Buna karşın çok uluslu ve çok dinli geleneksel bir monarşi olan Rusya'nın inkâr edilemez bir milletler ve dinler sorunu bulunmaktadır ve o günün şartlarında bu meseleyi sosyalistlerin de millî aidiyetin ötesine geçmiş bir sınıf bilinci çerçevesinde çözümlemeleri mümkün görünmemektedir.

Rapordan da anlaşıldığı üzere, bu zamanlarda Çekler millî hislerle hareket ederek kendilerini Almanlara karşı konumlandırıyorlar ve Rusya saflarında yer tutuyorlardı. Bazı Avusturya-Macaristan kökenliler ise *"renagat"* yani *"dönek"* olarak adlandırılıyordu ki herhalde bunlar, tıpkı Çekler gibi Çifte Monarşinin Alman kökenli olmayan halklarına mensuptular ve bu yüzden kendilerini Çifte Monarşiye ait hissetmiyorlardı. Alsas-Lorenlilerin durumu ise tam da bölgenin karakterine uygun biçimde çifte kimlikle kendini göstermekteydi. Yani onlar biraz Alman biraz Fransız'dılar ve bu çifte kimliği kıyafetleri ile ortaya koymaktaydılar. Ya da Alsas-Loren'in Almanya'ya değil Fransa'ya ait olduğunu ve kendilerinin de Alman değil Fransız olduklarını; Almanya tarafından zorla askere alındıkları için Alman üniforması giyindiklerini, kendi hür iradelerinin Fransız kimliğini

tercih ettiğini Fransa'nın renklerini kullanarak ifade ediyorlardı. Bir ihtimal de Rusya ile Fransa'nın müttefik olmasından dolayı Fransız kimliğinin avantaj getirebileceğini düşünerek Fransa'nın renklerini kullandıklarını, Alman saflarında savaşmak zorunda kalmalarının hiçbir şeyi değiştirmediklerini sembollerle ifade ederek Ruslardan iyi muamele bekliyor olabirilerdi. Nitekim, belli ki hepsi de Rusların güvenini kazanarak onların hizmetine girmek suretiyle belirli bir rahatlığı elde etmişlerdi.

Bu insanların hepsi esirdi ve İttifak devletleri orduları safında çarpışırken Rus esaretine düşmüşlerdi. Ancak görünen o ki onlar, bulundukları hapisanelerde, kendilerini mensup oldukları çok uluslu imparatorluklardan azade kılıyorlar ve bir anlamda esareti fırsata çevirip hürriyete tahvil ederek ait oldukları ulusun milliyetçiliğine yöneliyorlardı. Elbette onların tavırlarının ideolojik olmaktan ziyade pragmatik olduğunu düşünmek de mümkündür. Ancak bu, onlara pragmatik davranma şansını veren asıl çerçevenin yine millî aidiyet ve milliyetçilik olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Sonuçta İngiltere ve Fransa'nın sömürgelerinden getirerek cepheye sürdükleri birliklerin çoğu genelde ve görece ulus olma bilincine tam manasıyla ulaşmamış insanlardan oluşuyordu. Ayrıca İtilaf devletleri, başta Osmanlı tebaası olmak üzere ittifak ülkelerinin tebaalarını özgürlük vaadiyle tabi oldukları devlete karşı kışkırtıyorlardı. Üstelik Rus, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve bir nebze de Alman ordularında savaşan ve bu ülkelerin asli unsuru olmayan halklarına mensup askerler çok kolay bir şekilde kendi millî ve dinî aidiyetlerinin peşine düşerek tebaası bulundukları ülkeye "ihanel" edebiliyorlardı. Sözelimi Osmanlı Devleti'ne savaş sürecinde isyan eden Ermeniler, Araplar, Rumlar; Rusya saflarında çarpışırken Almanlara esir düşen Müslüman Türklerden Asya Taburu adıyla oluşturulan 1000 kişilik bir alayın bu kez Osmanlı saflarında Irak'ta İngilizlere karşı savaşması (Akan 2017, 44; Devlet 1999, 575-577), Macarların Avusturya ordusunda savaşmaya gönülsüz olmaları, Polonyalıların önce Rusyalara sonra Almanlara tepkileri, Çekler gibi Slav kökenli halkların Rusya ile savaşmakta gönülsüz davranmaları vs. bir çırpıda söylenebilecek milliyetçi reflekslerdi. Sonuçta Bolşevik hâkimiyetini tesis etme döneminde Lenin, devrimi dünyaya yaymak için ihtiyaç duyduğu ulusçuluğun desteğini sağlamak amacıyla, *"birbirine karşı husûmet-i iktisâdiye, milliye ve dinîye taşıyan ve ba'zılarının hudûd-ı milliyeti tamâmen ta'yîn etmeyen seviye-i medeniyeleri, mütefâvit, müte'addid milletler"* yaşadığı (Rusya'yı İyi Bilen Bir Zâtın Raporu 1918: 28) Rusya'da milliyetçiliğe taviz vermek zorunda kalarak *"her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını"* ilan etmişti.

"Büyük Harp'ten" önce de Rusya'nın içi kaynıyordu. Sorunun kökenleri, Çarlık Rusya'nın etnik ve dinî politikaları, tarihsel perspektifte incelendiğinde, kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Tarih, ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasi, ekonomik, dinî ve kültürel sorunların ve parçalanma riskinin sebeplerini açıkça göstermekteydi. (Sydakoff 1330). 1905 olaylarının toplumsal hafızadaki izleri silinmek şöyle dursun, Rus muhaliflerin devrimci his

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu

ve düşüncelerini daha bir bilenmişlikle ifade edip eyleme dökmelerinde ateşleyici rol oynuyordu (Red 1986: 27-42) Aynı şekilde bu imparatorluğu oluşturan farklı uluslar kendi bağımsız devletlerini kurabilmek için fırsat kolluyorlar ve Rusya'nın bütünlüğünü ortadan kaldıracak fikirler taşıyor ve eylemlerde bulunuyorlardı. Savaşın zaten çökmüş olan Rus ekonomisini iyiden iyiye perişan etmesi, Çarlık rejimi muhalifi olan herkesin işini kolaylaştırmaktaydı. Rus İmparatorluğu dağılıyordu ve bu şartlar altında Bolşeviklik, Rusya'ya görünüşte, Çarlık rejiminden farklı olarak milliyetçi akımların üstesinden gelmek suretiyle ulusları, sınıf bilinci etrafında yeni bir enternasyonal ideolojide birleştirmek; gerçekte ise Rus İmparatorluğu'nu yeniden formatlamak olanağı sunuyordu. Nihayetinde milliyetçilik akımları, paradoksal biçimde ve tabi ki Lenin'in ustaca manevraları sayesinde, Bolşeviklerin Çarlık rejimini yıkararak en azından idealde, halkın sınıf bilinci etrafında yeniden örgütlenebileceği, millî ya da dinî değil, ekonomik temelleri olan enternasyonal kimliğe sahip yeni bir Rusya imparatorluğu kurmasına yardım etmişti. Başka bir söyleyişle Lenin, Çarlık rejiminden memnun olmayan geniş kitleleri ve Rusya'dan ayrılmayı düşleyen Rus olmayan ulusların milliyetçi aydın ve siyasetçilerini, kendi uluslarüstü veya ulusötesi ideolojisinin Rusya'da yerleşmesine yardım etmeye ikna edebilmişti. Sözelimi kendi kaderini tayin prensibiyle milliyetçilere verilen taviz, R. Luxemburg'un isabetle belirttiği gibi başka *"siyasi başlıklarda"* katı bir merkezîyetçi tutuma dönüşmekteydi. Bolşevikler, *"Kurucu Meclis, evrensel oy hakkı, basın ve toplanma özgürlüğü"* gibi insanların Rusya içinde *"kendi kaderlerini tayin hakkından"* faydalanmalarını temin edecek demokratik hakların hepsine *"son derece soğuk bir hoşgörüyle"* bakmaktaydılar (Luxemburg 2009, 37-38). Yani onlar, *"kendi kaderini tayin hakkını"* gerçekleştirmelerini sağlayacak tüm araçları ulusların ellerinden alıyorlardı.

Öte yandan Lenin'in bu hamlesi, Alman yayılcılığına karşı da güçlü bir silahtı. Zira o, bu yolla Almanya'nın Rusya içinde yaptığı her türlü milliyetçi kışkırtmayı boşa çıkarmış oluyordu. Nihayetinde bağımsızlık mücadelesi veren ulusçu hareketlerin artık Almanya'nın yardımına çok fazla ihtiyacı kalmamıştı. Lenin onlara istediklerini vermişti. Artık Rusya'dan ayrılarak kendi bağımsız devletlerini kurabilirlerdi. Nitekim Baltık ülkeleri, Finlandiya, Ukrayna, Polonya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan gibi ülkeler birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu ise özellikle Kafkasya'da etnik ve dinî farklılıkların şiddetli toprak mücadeleleriyle ve birbirlerine karşı katliamlara girişmeleriyle sonuçlandı. Rusya'nın çekilmesi ile ortaya çıkan boşluk; başta İngiltere, Almanya, Fransa ve Osmanlı Devleti olmak üzere diğer devletlerin farklı etnik ve dinî unsurlar üzerinden birbirlerine karşı yürüttükleri mücadelelerle sonuçlandı. Genel olarak Almanya Gürcüleri; Rusya, İngiltere ve Fransa özellikle Ermenileri, Osmanlı Devleti Azerbaycan Türklerini ve bölgedeki diğer Türk ve Müslüman halkları ilgisinin odağı haline getirdi. Özellikle iki müttefikin, Osmanlı Devleti'yle Almanya'nın Kafkasya'daki rekabeti dikkate değerdi (Çolak 2014: 24-43). Bölgedeki halklar büyük güçlerin mücadelesinde kendilerine en uygun yolu arıyorlardı. Nihayetinde iki

müttefik ülke, Almanya ile Osmanlı Devleti, bölge ve özel olarak petrol hâkimiyeti için Tiflis'te karşı karşıya gelip çatıştı (Uçarol 1995: 483). Eşref Edip, Almanya'nın Kafkasya politikasını, *"Almanya 'askerî partisinin mürevviç-i efkârı olan gazeteler bizi Kafkasya'da değil Arabistan'da harb ettirmek ve Kafkasya'daki servet defnelerini kendi inhisârları altına almak istiyorlardı."* (Eşref Edip 1918, 75) demek suretiyle eleştirmektedir. Yani Lenin, bu hamlesiyle emperyalist hırsları kışkırtıp birbirine karşı kullandığı gibi, irredantist hedeflere yönelen milliyetçiler sayesinde bölgedeki halklarının kendi aralarındaki mücadelelerin şiddetini artırmayı da başarmıştı. Ancak Self-determinasyon ilkesini *"derin bir çukur, küçük burjuva ifade tarzı ve bir martaval"* olarak değerlendiren Luxemburg'a göre askerî yenilgilerin, Rusya'nın çöküş sürecine evrilmesinde Bolşeviklerin kısmi sorumlulukları bulunmaktaydı. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını sloganlaştıran Bolşevikler, cephelerdeki mağlubiyetlerin ortaya çıkardığı sıkıntıları ağırlaştırmışlardı. Oysa zımni olarak bu sloganla ifade edilen şey, Rusya'nın parçalanmasıydı. Ancak kendi kaderini tayin prensibi, Lenin ve arkadaşlarının önce *"Milyukovculara daha sonra Kerenskici emperyalizme karşı kullandıkları özel bir savaş parolasıydı."* Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesinden sonraysa iç siyasetin *"eksenini"* oluşturmuştu. Ayrıca Bolşeviklerin, Brest-Litovsk müzakerelerinde dayandıkları *"temel düzlem"*: *"Alman emperyalizminin güç siyasetine karşı ellerinde bulunan tek kozdu"* (Luxemburg 2009: 37-38).

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı meselesiyle ilgili Türkler de düşüncelerini söylemekteydiler. Sözgelimi Eşref Edip'e göre, Lenin tarafından kurulan hükümet *"son derece müfrit nazariyâtçılardan"* oluşan savaş karşıtı bir yönetim olduğu için *"hürriyet-i akvâm nâmına idâre-i kelâm"* edip, *"her millet kendi mukadderâtını ta'yîn ve arzû ettiği tarz-ı hükûmeti intihâb etmeye salâhiyetdâr olması"* kuralını kabul ederek *"aktâr-ı cihânı istilâ eden İ'tilâf hükûmetlerinin başına felâket kapılarını açmıştı."* (Eşref Edip 1918: 247). Ahmet Emin ise Rusların ihtilalci sıfatıyla ortaya koydukları bu şartın *"nazariye îtibâriyle pek â'lî bir şey"* olduğunu söylüyordu. Ancak bunun uygulanabilmesi için *"tarih makinesinin"* birkaç yüz yıl geriye döndürülmesi gerekmektedir. Bu şartın kabul edilmesi durumunda, Avrupa'da yüzlerce devletçiğin ortaya çıkması gerekeceği gibi Kuzey ve Güney Amerika'daki devletlerin paramparça edilmesi lazımdı. *"Hiç şüphe etmeyiniz ki tekliflerinin kâbil-i tatbik olmadığını Ruslar da anlayacak"* diyen Ahmet Emin'e göre Brest-Litovsk'taki Rus elçileri, ihtilalci sıfatıyla vicdanlarını tatmin etmiş olduklarını düşünerek daha ileri gitmeyeceklerdi (Ahmed Emîn 1917, No: 70). Oysa Rosa Luxemburg meseleye çok farklı yaklaşıyordu. Ona göre Lenin ve arkadaşları, Rusya'daki milletleri *"devrim ve sosyalizm davasına"* kazanmak için onlara *"en uç ve en sınırsız özgürlüğü, kendi kaderini tayin hakkını"* vermekten daha iyi bir yol olamayacağını hesaplamışlardı (Luxemburg 2009: 38-39).

Rusya'daki esirlerin durumuna dönüldüğünde ne iyi ne kötü denilebilecek ilginç bir tablonun resmedildiği görülecektir. Şöyle ki hapishanelerde bazen esirlere gülünç denilebilecek uygulamalarda bulunduğu da oluyordu. Sözgelimi *"münferid ve güyâ"*

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu

mukâbele-i bi'l-misl" olarak pencereler çivileniyor ve tamamen kapatılıyordu. Böylesi "komik" denilebilecek muamelenin dışında subayların esaret hayatı genelde "*kâbil-i tahammül*"dü. Rus ordusunda görevli subaylar, erler üzerindeki nüfûzlarını ihtilâlden beri kaybettiklerinden, esir subaylara yapılan muamele nöbetçi erlerin arzu ve isteklerine tabi hale gelmişti. Bu nedenle subayların durumu epeyce kötüleşmiş ve hatta defalarca aşağılanmaya maruz kalmışlardı (Rapor 1918: 4).

Rusya'nın 1917 Ocak ayında girmiş olduğu ihtilal süreci, her yere olduğu gibi esirlerin tutulduğu garnizonlara da bir düzensizlik getirmiş; bu nedenle "*garnizonlarda muhâfaza husûsâtına da pek az ihtimâm*" gösterilmemeye başlanmıştı. Ancak firar edip yeniden yakalanan subayların durumu acinasıydı. Onlar akla hayale gelmeyecek casusluk suçlamalarıyla aylar-yıllar boyunca "*münferid habshânlerde*" (hücre hapsi) sorgusuz sualsiz ve bazen de prangaya vurularak hapsedilmekteydiler. Aynı zamanda Ruslar, hapsedilenlerin subaylık sıfatını tanımaktan daima "*imtinâ*" ediyorlardı. Esir erler ise daha iyi muamele görmektedirler. Devrimin esirlere getirdiği sıkıntıların başında iâşe sorunu gelmekteydi. Zaten Rusya'nın ekonomik çöküntüye doğru gitmesiyle birlikte 1916 Ağustosundan beri ülkenin Avrupa topraklarında tutulan esirler iâşe hususunda zorluk çekmeye başlamışlardı. Nisan 1917'de ise iâşe sıkıntısı Sibiryâ'daki esirlerin bulundukları hapishanelerde de iyiden iyiye kendini göstermişti. Sonuç olarak 1917 Mayısından itibaren Omsk'ta erlerin günlük ekmeği ve subayların un-ekmek hakları iyice sınırlandırılmıştı (Rapor 1918: 4).

Mülazım Folk ve Rays'ın esir edilme-kaçma öyküleri de Rusya'daki savaş esirlerinin içinde bulundukları durumun değerlendirilmesi çerçevesinde dikkate alınırsa ilginç bir manzara ortaya çıkmaktadır. Esirlerin tutulduğu hapishanelerde pek fazla güvenlik önlemi alınmadığı dikkat çekmektedir. Ancak belli ki esirleri, savaş alanından çok uzağa, Rusya'nın içlerine götürmek, bir çeşit güvenlik önlemidir. Zira Sibiryâ'daki Omsk Karargâhına götürülen bir esirin kaçsa bile Rusya'nın içinden yakalanmadan çıkma ihtimali pek mümkün görünmemektedir. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere hem Folk hem de Rays hapishaneden kaçmayı başarmışlar, fakat Rusya'dan çıkmayı bir türlü becerememişlerdi. Onlar bu uçsuz-bucaksız ülkenin içinde günler-geceler boyu, bin bir zahmetle nerdeyse hiç durmadan aylarca yol almalarına rağmen sonuçta yine Ruslara esir düşmüşlerdi. Üstelik yakalandıkları andan itibaren daha çok baskı ve eziyete maruz kalmışlar ve kendilerine casus gözüyle bakılmıştı.

Diğer taraftan her iki subayın anlattıklarından, esirlerin Rus otoritesine itaat ettikleri sürece pek fazla sorunla karşı karşıya kalmadıkları izlenimi uyanmaktadır. Özellikle erlerin durumu çok daha rahattır. Savaşta sorumluluğu ve yetkisi daha fazla olan subaylar elbette konumlarının doğası gereği daha fazla baskı altında tutulmaktaydılar. Ayrıca Rusya'da devrimin gerçekleşmesi, orduda hiyerarşiyi bozmuş ve kendilerini subaylarla denk gören

erler, komutanlarını tanımamaya, emirleri dinlememeye ve hatta aşağıda değinileceği üzere üstlerine şiddet uygulamaya başlamışlardı. Sonuçta kendileri ile aynı statüde gördükleri esir erlere iyi davranırken, subaylara eskisinden de daha kötü muamelede bulunuyorlardı. Bu da esir subayların durumunu iyice kötüleştirmekteydi. Esirlerin iase sorunu çekmeye başlamaları, Rusya'nın ekonomik çöküşü ile paralel bir gelişme olarak aktarılmaktadır. Bu ise olağan koşullarda Rusların esirlerin yiyecek-giyecek ihtiyacını karşılama hususuna özen gösterdiklerini; ancak Rus halkının ekmek bulamayacak hale düştüğü bir dönemde, tutsakların da aynı akıbeti paylaşmak zorunda kaldıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. İlginç olan raporda, Rusların esir Osmanlı askerlerine nasıl muamelede bulunduklarıyla ilgili bilgi olmamasıdır. Ancak Rusların Türk esirlere kötü muamele ettiği ve ayrımcılık yaptığı araştırmalarda gösterilmiştir (Asker 2014: 543-576). Yine her iki subay da bu esaret-kaçış maceralarında alıkonuldukları hapishanelerde Müslüman esir bulunup-bulunmadığı hakkında bilgi vermedikleri gibi, esir kamplarında ya da seyahat güzergâhlarında Osmanlı uyruğundan olan herhangi bir kişi ile karşılaşp-karşılaşmadıklarından da bahsetmemektedirler.

Esirlerle ilgili bir başka husus, Rus ordusunda ortaya çıkan değişimle ilgiliydi. Bu ise devrim sürecinde, erlerin komutanlarını dinlemeyip başlarına buyruk hareket etmeye başlamalarıydı. Askerî hiyerarşinin tam anlamıyla tepe taklak oluşunun ve ordu sisteminin bozulmasının esirlere yansımalarının olumsuz olduğunu söylemeye gerek yoktur. Ancak bu durum devam eden harp, savaşı taraflar ve özellikle Rusya açısından daha ciddi sonuçlara gebe idi. Öncelikle hapishanelerde üstünlüğün nöbetçi erlerin eline geçmesi, elbette Rus ordusunda hiyerarşinin bozulduğuna delil teşkil ediyordu. Yetkinin hızla en alt rütbedeki askerlerin eline geçmeye başlaması, Rus ordusunu savaşamaz hale getirecek bir sürece işaret ediyordu. Bu haliyle Rus ordusunun başsız kaldığı ve her an savaş dışı kalabileceği herkes tarafından görülmekteydi. Çünkü basit bir akıl yürütme bile ast-üst ilişkisi ortadan kalkmış bir ordunun, kısa sürede savaşma irade ve kabiliyetini tamamen yitireceğini kestirebilirdi. Buysa, Rusya'nın İttifak devletleri ile münferit bir antlaşma yapacağına dair beklentinin, güçlü bir ihtimale dönüşmesi anlamına geliyordu. Rusya'nın savaş dışı kalmasının Osmanlı için ne manaya geldiğini, sadece mevcut savaş açısından değil, 1917'den geriye doğru iki yüz yıllık Osmanlı-Rus ilişkilerini, fazla detaya kaçmadan genel olarak bilen bir kişinin tahmin etmesi hiç de güç değildir. Sonuçta Osmanlı Devleti açısından Rus korkusu ve baskısı ortadan kalkmaktaydı. *"Rusya baygın bir hâldedir. Tehlikesi tamâmen zâ'il olmamıştır. Buna güvenerek arka üstü yatacak zamân değildir. Vazifemizi ihmâl edecek olursak, ma'azallâh eskisinden daha fecî' bir sûretde mevcûdiyetimiz tehlikelere düşmüş olur"* (Eşref Edip 1918, 247-248) diyen Eşref Edip'in ifadeleri, bu korkunun ne kadar derinlere işlediğini göstermekteydi. Herhalde o, korkularında herhâlde yalnız da değildi. Rusya'nın savaştan çekilmesi, o tarih itibarıyla, İttifak devletleri için yaklaşan zaferin ayak sesleri anlamına bile gelebilirdi. Ayrıca Rusya savaştan çekilmese bile emir-komuta zinciri bozulmuş, hiyerarşisini kaybetmiş, bir anlamda

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu

kendini terhis etmiş bir ordunun karşılaşacağı sonuç elbette kargaşa, düzensizlik ve hezimetti. McMeekin, Rus ordusunun vaziyetini gayet veciz bir şekilde özetlemektedir: “*Sun Tzu’nun öğüdü doğrultusunda, yılın büyük bölümünde kendi kendini yok eden Rus ordularına karışmaktan kaçınan Almanlar, Ekim 1917’de Baltık kıyısı boyunca yeniden ilerleyerek Riga Körfezi’nden birkaç adayı ve ardından bizzat Riga’ya ele geçirdiler*” (McMeekin 2022: 340).

Kafkasya’ya Kaçış

Mülazım Folk ve Rays, 8 Haziran 1917’de daha önce verdikleri karar üzere hareket ederek, “*kesik parmaklıklar ve müte’addîd tel örgüler*” ile etrafı çevrilmiş olan garnizondan birlikte kaçarak Rusya içinde serbestçe seyahat etmelerini temin edecek vesikaları edinebilmek için önce Omsk civarında ve daha sonra “*Almanyalı Rusların nezdinde*” gizlenmişlerdi. Aradan üç hafta geçtikten sonra, Çek polislerin de yardımıyla önce Mülazım Rays Omsk’tan Moskova’ya hareket etmiştir. Ancak yanında muamelesi tamamlanmış seyahat belgeleri bulunmadığından “*Kazak askerî tren memurları*” tarafından yakalanarak trenin tutuklulara ayrılan vagonunda hapsedilmiştir. Ertesi gün, vagona nöbet beklemekte olan askerin ortadan kaybolması sayesinde Mülazım Rays, kendisini İsviçre vatandaşı göstererek sorunsuz bir şekilde Moskova’ya gidebilmiştir. Moskova’da Baltık Denizi sahili ahalisinden bir çiftlik sahibinin yanına kabul edilerek aslen Alman olan bir “*Menonit*” ile tanışmış ve o da kendisinin bir Rus kışlasına kabulüne ve sonra Petersburg’a seyahat için askerî bir belge elde etmesine yardım etmiştir (Rapor 1918: 5).

11

Mülazım Folk ve Rays’ın ceza evinden firar öyküleri belirli ölçüde katlandıkları zorlukları; aşırı korunaklı (!) bir hapishaneden nasıl kaçtıklarını hikâye etmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere bu her ikisinin de Rus cezaevlerinden ilk kaçıışı değildir. Dolayısıyla zor olsa da Rusya’daki esirlerin hapishaneden kaçmaları olağan bir hadise gibi görünmektedir. Tek fark, bu seferki kaçışta gerçekten Rus devlet aygıtının tamamen çöktüğünün, hiç kimsenin görevini layıkıyla yerine getirmediğinin, vazifesine bağlılık duymadığının anlatının her safhasında kendini göstermesidir. Trende tutuklanmasına rağmen, eğer bir kasıt yoksa, nöbetçi askerin vazifesini umursamayarak görev yerini terk etmesi ve tutuklunun serbestçe çıkıp gitmesine neden olması, dahası hapishaneden firar eden esir bir Alman subayın “*kışlaya*” kabul edilebilmesi, Rusya’da devletin çöktüğünü göstermeye yeterlidir. Ayrıca daha önce Rus devlet dairelerinde görev almalarından olumsuz bir şekilde bahsedilen Çekler, burada olumlanmakta ve Omsk’tan çıkışa yardım eden kişiler olarak takdir edilmektedirler. Görünen o ki, Rusya hizmetindeki Çek memurlar da Rusya’nın geleceğinden pek ümitvar olmadıkları için tavır değiştirmeye başlamışlardı. Bir başka konu da Alman asıllı Rus tebaanın firarilere yardım etmesi hususudur. Anlaşıldığı kadarıyla Almanlık bilinci iyiden iyiye belirginleşmektedir. Üstelik farklı mezheplerden olan Almanlar, bu hususta herhangi bir tereddüt göstermemekte, belli ki kaçaklara Alman oldukları için yardım etmektedirler. Nitekim Anabaptist kiliseden ayrılarak ortaya çıkmış

bir mezhebe mensup olan Menonit bir Alman; mezhebinin özü savaş karşıtı olmasına rağmen Mülâzım Rays'ı, savaşan bir askeri, saklamaktan ve ona seyahat edebilmesi için gerekli olan belgeleri elde etmesi için yardım etmekten geri durmamıştı.

Yukarıdaki anlatıda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu da iki mülâzımın birlikte kaçmalarına rağmen, Rays'ın neden Folk'tan ayrılarak yalnız başına Petersburg'a doğru yola çıktığıdır. Bu konu ile ilgili raporda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca mülâzım Rays'ın yokluğunda mülâzım Folk'un Omsk'ta ne tür faaliyetlerde bulunduğu, Moskova'ya gitmeden önce başka yerlere gidip gitmediği vb. hakkında hiçbir bilgi yoktur. Neticede ikisinin, kendi aralarında bir iş bölümü yapıp-yapmadıklarını ve buna göre bir faaliyet planı yürütüp-yürütmediklerini rapordan anlamak olanaksızdır. Sonuç olarak Mülâzım Folk'un, Mülâzım Rays ile Petersburg'a gitmeme nedeni ve Rays'ın yokluğunda Omsk'ta ne gibi faaliyetlerde bulunduğu ya da bir yere gidip gitmediği raporun cevap arayan karanlık noktalarından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bütün bu anlatılanlardan, bu iki subayın hapishaneden kaçış amacının Rusya'dan çıkmak değil, tam tersine Rusya içinde dolaşarak istihbarat toplamak olduğu düşüncesi hâsıl olmaktadır.

4-6 Temmuz Olayları

Mülâzım Rays "*Maksimâlist ihtilâlinin*" ilk günü olan 27 Temmuz'da Petersburg'a ulaşmıştır. O Petersburg'a geldiğinde iç savaşın eşğine gelmiş bir ülkenin çöküş emarelerine en canlı örnekleri ile tanık olmuştu. Anlatımına göre şehir bir askerî karargâh haline dönüştürülmüştü. Askerlerle dolu kamyonlar gece-gündüz şehirde dolaşmaktaydı. İşbaşındaki hükümete sadık olan birlikler ile Lenin taraftarları arasında birçok çatışma meydana gelmekteydi. Şehrin meydanlarında makineli tüfeklerle mücehhez zırhlı otomobiller ve toplar "*hâl-i fa'âliyetde*" idi. Mülâzım Rays bu çatışmalardan birinin görgü tanığı olmuştu. Riga cephesinden hükümet taraftarı birlikleri getirmekte olan bir tren Petersburg'a ulaşmıştı. Maksimalistler, Nikola İstasyonu karşısına yerleştirdikleri makinalı tüfeklerle vagonlardan çıkmaya çalışan askerlerin üzerine ateş açmışlardı. Maksimalistlerin ateşlerine trenlerden karşılık verildiğinden, her iki taraf birçok ölü ve yaralı vermişti. Ayrıca Maksimalistler, Neva Nehri üzerinde bulunan ve tamamen askerlerle dolu olan bir mavnayı "*İngiliz Rıhtımı*" üzerine yerleştirdikleri toplarla ateş altına alarak batırmışlardı (Rapor 1918: 5-6).

Bilindiği üzere Lenin, 1917'in Nisan ayında Petersburg'a gelmiş ve bu sırada meşhur "*Nisan Tezleri*"ni yayınlamıştı. Mülâzım Rays'ın anlattığı Temmuz olayları; Bolşeviklerin, Lenin'in bu gelişinde denedikleri başarısız ikinci ihtilal girişimiydi. Aslında 1917'nin Şubatı'nda Kadetlerin öncülüğünde gerçekleşen "*Liberal Burjuva Devrimi*" (Luxemburg 2009: 24) sonrasında kurulan hükümet, Rusya'dan İstanbul'a gönderilen bir raporda "*Bugün Rusya'yı resmen idâre eden hükûmet-i muvakkate bir koalisyon hükûmetidir ki üçü sosyalist ve ikisi*

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu

liberal burjuva olan beş fırkadan mürekkebirdir. Sosyalist fırkaları şunlardır: Trudovikler işçiler, (Narodni Sosyalisti: Halk Sosyalistleri), sosyalist revolisyonerler (Sosyalist demokrat Minimalistler); Burjuva fırkaları ise konstitusyonalist demokratlar ile oktoberistlerden ibaretdir (Rusya'yı Tanıyan Bir Zât Tarafından Rapor 1333: 3) denilerek tanımlanmaktaydı ve bu beş partili koalisyon hükümeti ülkede istikrar, düzen ve asayiş temin edememişti (Çalışkan 2018: 1-20). Ayrıca ayaklanmanın, özellikle kadınların yönetime başkaldırmasının asıl nedeni, savaşın getirdiği sosyo-ekonomik yıkım olduğu kadar Rusya'nın savaşta çok fazla asker kaybetmesiydi. Dolayısıyla isyan eden geniş halk kitlelerinin Şubat İhtilali'nden en büyük beklentileri, ekmek ve Rusya'nın savaştan çekilmesiydi. Ancak, yeni hükümet bunu göze alamamıştı. Bu nedenle memnuniyetsizlik artarak devam ediyordu. Bu ise Rusya'da en güçsüz siyasi grubu oluşturan Bolşeviklerin partilerine üye sayıları her geçen gün artmaktaydı. Nitekim "Bolşevik fırkalar â'zâsının mikdârı geçen temmuzda 250 bin iken elyevm yarım milyona balığ" olmuş ve gazeteleri Pravda, günde iki defa ve her seferinde 180 bin adet basılmaya başlanmıştı. Kurucu Meclis üyeliğine atanan Bolşeviklerin sayısı da 240 kişiye ulaşmıştı (Vakit 1918, No: 86). Dolayısıyla gittikçe güçlenen Bolşevikler, Lenin önderliğinde iktidarı ele geçirmeyi denediler. Ama bu girişim, başarısızlıkla sonuçlandı ve Kerenski hükümeti kuruldu. Bundan sonra can güvenliğini tehdit altında hisseden Lenin, Finlandiya'ya kaçmak zorunda kaldı.

Petersburg'daki hadiselerden de anlaşıldığı üzere, Rusya'da Şubat Devrimi sonrası ortaya çıkan derin bir iktidar boşluğu, farklı ideolojik grupların iktidarı ele geçirmek için şiddetli mücadelelere girmeleriyle sonuçlanmıştı. Petrograd, herhangi bir dış saldırı nedeniyle değil iç savaş şartlarından dolayı askerî karargâh haline getirilmişti ve farklı ideoloji ve partilere mensup Ruslar birbirlerine düşman kesilmişlerdi. Halkın da belirli oranda dâhil olduğu çatışmalarda, partizanlar ve askerî güçler birbirlerine acımasızca saldırıyorlardı. Bu, Rusya'nın Çarlık Rejimi iade edilse bile, artık geri dönüşü olmayan bir yola girdiğini ima etmekteydi. Bundan başka Rusya'daki iktidar mücadelesi, sonuna kadar kan dökmeyi göze alabilecek olanların iktidarına gebe idi. Bunu en çabuk kavrayan ve şiddeti bir yöntem olarak tavizsiz şekilde uygulamaya koyanlar ise bilindiği gibi Lenin ve arkadaşları oldular. Onların gözü karalığı bir raporda, *Bolşeviklerin kuvvetlerinde, kâbiliyet-i harbiye görünmemekde ise de teşebbüs ve cesâret daha fazla bulunmaktadır.*" (Rusya'dan Mevsûk Ma'lûmât 1918: 3) cümlesiyle ifade edilmekteydi.

Müttefikler açısından bir başka önemli husus da makalede daha önce dile getirildiği gibi Rusya'nın savaştan çekilme meselesiydi. Mülazım Rays Petersburg'da bu konu ile ilgili görüşmeler yapmıştı. Burada "*muharebeden evvel tanıdığı*" birçok zengin tüccarlarla yeniden görüşmüştü. Bunların hepsi "*müttefiklerle 'akd olunacak bir sulh-ı münferîdin Rusya'nın mahvını intâc edeceğini*" söylüyorlardı. Çünkü böyle bir durumda Rusya, siyasi ve ekonomik açıdan tamamıyla Almanya'nın himayesi altına girecekti ve ayrıca İtilaf devletleri de mali işlemleri kesmek suretiyle Rusya'yı iflasa mahkûm edeceklerdi. (Rapor 1918: 3). İngiltere Başbakanı

Llyod George da Rusya'nın Almanya ile ayrı bir antlaşma imzalamasının, Rusya'nın gelecekte *"bir Alman esâretine duçar olmasına"* neden olacağını belirtiyordu. O, *"Biz kendilerine sonuna kadar müzâharet ve mu'âvenet etmek isteriz. Fransız, İtalyan ve diğer müttefikler demokrasisi de yeni Rus demokrasisi ile sonuna kadar yan yana mücâdele etmeyi kendileri için bir şeref bilirler"* (İsmail Tevfik 1918, 341) diyerek İtilaf devletlerinin yeni yönetimi onayladıklarını ve birlikte çalışmak istediklerini beyan edip, Rusya'yı savaşta tutmaya çalışıyordu.

Zengin Rusların yaptıkları analize göre, Rusya'nın münferiden barış yapması, haklı olarak yenilginin kabulü anlamına gelmekteydi. Buysa, Almanya'ya istediği her şeyin verilmesi ve Rusya'nın Alman etki ve kontrolü altına girmesi demekti. Öte yandan Alman ve Avusturya cephelerinde Rusya'nın durumu hiç iç açıcı değildi ve yaşanan ağır kayıplara, askerler arasında ortaya çıkan bölünmeler eklenmişti. Üstelik 27 Şubat'tan sonra süreç Liberal Kadetler ile sol fraksiyonlar arasındaki mücadeleye doğru evrilmişti ve liberal elitler monarşi karşıtı bir konuma gelmiş olmakla birlikte, doğal olarak Kadet Partisine taraftardılar. Kısacası onlar ülkeyi Almanlara teslim etmekle sol fraksiyonlardan birine veya tamamına teslim etmek tercihlerinden hiçbirini yapmaya yanaşmıyorlardı. Bu yüzden tek çıkar yol savaşı devam ettirmek ve müttefiklerinin mutlak zaferin beklemektir. Oysa daha ilk anından itibaren *"devrimin"* itici gücü kentli proletaryaydı ve kısa süre içinde köylüler de ihtilale katıldılar. Onların tek isteği *"siyasal demokrasinin"* gerçekleştirilmesi değildi. Acil barış, talep listesinin başında yer almaktaydı.

Sonuçta Rays, sadece Rus üst tabakasının görüşlerini almıştı. Oysa asıl Rus halkını oluşturan büyük kitleler ve özellikle kadınlar ve başta erler olmak üzere düşük rütbeli askerler, ne pahasına olursa olsun barış istemekteydiler. Gelişen olayların da gösterdiği gibi Rusya'da iktidarı elinde tutabilecek güç, Rus halkına barışı getirebilecek olandı. Ancak onun da bu işi, Rusya'yı Almanya'ya teslim etmeden yapması gerekmekteydi. Oysa acil barış isteği, *"Milyukov'un sözcülüğünü yaptığı liberal burjuvazinin emperyalist eğilimlerinin kesinlikle karşıtıydı"* (Luxemburg 2009, 24). Nitekim Pavel Milyukov, Aleksandr Kerenski, Amiral Kolçak, A. P. Trepov gibileri halkı sakinleştirmek için İstanbul kozunu ileri sürdüler. Trepov Duma'da *"Eğer bize İstanbul'u kazandırmayacaksa bu savaşın ne anlamı var?"* diye sorarken Pavel Milyukov, *"Uluslararası sosyalizmin insancıl ve kozmopolit bir ülküsü uğruna [...] savaşın en büyük ganimetinden vazgeçmek saçma ve fahiş bir hata olur"* (McMeekin 2022: 326-328) demektedir. Hasılı elitlerin istediği bir Rusya için mutlak zaferden başka alternatif yoktu ve onlar çaresiz bir halde bu zaferi bekliyorlardı.

Lenin ise Rusya'yı Almanya'ya teslim etmeden münferit barış yapmanın yolunu self-determinasyon hakkının tanınmasında ve devrim ihracında buldu. Rusya ihtilaller silsilesi ile savaş dışı kalmak üzereydi ve bu karışıklıklarda Almanların ve ittifak devletlerinin rolünün olması normaldi. Ancak bu silah daha sonra Lenin eliyle Almanya'ya doğrultulacaktı. Bolşeviklerin bu yöndeki politika ve amaçlarını Hariciye Nazırı Ahmet

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu

Nesim Bey, Brest-Litovsk görüşmeleriyle ilgili meclise verdiği beyanatta net bir şekilde izah etmekteydi. Söylediğine göre, Ahâlî Komiserleri Meclisine mensup elçiler, barış antlaşması yapmaktan çok “*gâyet müfrid prensiplerini*” bütün dünyaya ve özellikle yakın komşuları olan Avusturya ve Alman işçi sınıflarına yaymak amacındaydılar. Bu ilkeler yüzünden Rusya’da her geçen gün artan anarşiyi Avusturya ve Almanya’ya da bulaştırarak ortaya çıkacak olan “*hâl-i tezebzüb ve za’âfiyetden*” yararlanmak amacından hiçbir zaman caymıyorlardı. Bu nedenle müzakerelerde bir türlü esas meselelere geçilemiyordu (Zabıt Ceridesi 1918).

Rusya’nın iflas edeceği korkusu ise gereksizdi. Belli ki zengin sınıf kendi ekonomik rahatlığından dolayı halkın halini pek göremiyordu. Gerçekte Rusya zaten iflas etmişti ve savaştaki müttefiklerinin yardımı ile ayağa kalkacak durumda da değildi. Kaldı ki müttefiklerinin yapacağı yardım Rusya’nın savaşma irade ve gücünü ayakta tutmak için verilmekteydi. Bu yardımdan/borçtan Rus halkının hissesine düşen meblağ neredeyse hiç mesabesindeydi. Gerçekte İtilaf devletlerinin yardımı kesmesi, ancak mevcut durumu biraz daha ağırlaştırabilirdi. Ayrıca İtilaf devletleri Rusya savaşta olsun-olmasın bu ülkeyi gözden çıkarıp Almanya’nın kontrolüne terk edemezlerdi. Çünkü Rusya’yı kontrolü altına almış bir Almanya, bütün Asya’ya yayılmış demektir ki bunu başta İngiltere olmak üzere Almanya’nın müttefiki olan Osmanlı Devleti dâhil, hiçbir ülke göze alamazdı. Sözelimi Almanya’nın yeraltı ve yerüstündeki bütün Rus kaynaklarına (özellikle Sibirya’nın kerestesi, Ukrayna’nın hububatıyla kömürü ve Bakü’nün petrolleri) el koyabilecek olması, Batılı devletler açısından en acil sorunlardan birini oluşturmaktaydı. Ya da Rusya açısından felaketle sonuçlanan ve Çarlık rejiminin yıkılmasına kadar giden karışıklıklar serisini başlatan 1905 Rus-Japon Savaşı’nın en önemli sebeplerinden biri olan, Rusya’nın Çin, Mançurya Kore’yi kontrolü altına almasını sağlayabilecek, önemi bulunan (Andican 1898, No: 506) Trans-Sibirya demiryolu hattını kontrolü altına alarak kendi lehine işleten ve bu yolla her anlamda Uzak Doğu ve Pasifik’e el atan bir Almanya, herhalde o sıralar herkesin en büyük kâbusuydu. Nitekim dönemin Fransa dışişleri bakanı “*Rusya, düvel-i merkezîye için bir zâhire ambarı hîdmeti görecektir. Fakat Almanya’nın Sibirya tarikiyle Şarkî Asya’ya nüfuz etmek husûsundaki limiti İngiltere-Japonya mu’âhdesi sâyesinde âkim bırakılacaktır.*” (Vakit 1917, No:71) diyerek Rusya’nın İttifak devletlerine öncelikle hangi avantajları sağlayacağını beyan ediyordu. Ek olarak Almanya’nın Orta Asya üzerinden nüfuzunu Hindistan’a yaymak istemesi, başta İngiltere olmak üzere dünyanın bütün büyük güçlerini tedirgin edecekti. Üstelik sadece İngiltere ve Fransa değil, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi ülkeler de böylesi sonuçlardan çok büyük zarar görecektlerdi. Bundan dolayı Japonya, Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesinden hemen sonra harekete geçip, Viladivostok’a asker çıkarmış ve Bolşevikleri silahsızlandırarak Mançurya, Çin ve Sibirya’ya dönük projelerini masaya koymuştu. ABD’nin Japonya’ya müdahale etmesinden korkan İngiltere, Japonya’nın hareketini ortak askerî harekât gibi göstermek için Vilodivostok’a göstermelik bir savaş gemisi göndermişti (Eşref Edip 1918: 247). Ayrıca yeni yönetimin savaştan çekilerek borçları ödememe yönünde hareket etmesi; İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya’yı büyük zarara sokacaktı. Eşref Edip bu konuya değinerek, Bolşevikler; İtilaf devletlerinin savaşın devamı için “*müstebid Çar hükûmetine âdetâ Rusya’nın en güzîde gençlerinin*

bedeli olarak" verdikleri borcu ilga etmekle "itilafçıların başına daha büyük darbe indirmiş oldular" diyordu. Zira siyaset, "perde arkasından mâliyun tarafından" yönetilmekte olduğu için bu hareketin intikamının çarçabuk alınması ihtimal dahilindeydi. İngiltere, Rusya'ya 700 milyon, Fransa ise 550 milyon İngiliz Lirası borç vermişti. "Amerika ve Japonya'nın matlûbâtı" da yüzlerce milyon liraydı (Eşref Edip 1918: 247).

Bu zengin tüccarlara göre Rusya'da herkes, bu ihtilâl sıkıntısını yok ederek "hür ve kuvvetli bir Rusya'nın" meydana gelmesine neden olacak bir kişinin ortaya çıkmasının ve "efkâr-ı millet de vuku'a gelecek" büyük değişimin beklentisi içindeydi (Rapor 1918: 6). Yani onlar Rusya'nın mevcudu yitirdiğine kanaat getirmekteydiler. Şu hâlde geleceği kurtaracak ve kuracak bir kişiye, bir lidere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kişi Rusya'yı yeniden inşa edecek ve Rusya halklarının düşüncelerini değiştirip dönüştürerek birlik içinde yaşayan hür ve güçlü bir Rusya'yı kuracaktı. Bir anlamda zenginler kendilerini garanti altına alacak bir "Godo" beklentisi içindeydiler ve onlar beklerken Lenin, Rusya'yı teslim aldı. Oysa Kadetler ve İlimli sosyalistler, ihtilalin "Burjuva Devrimi" karakteri taşıdığı ilk aşamada, Lenin kadar cesur ve gözü kara olmayı başarıp, savaştan çekilmeyi ve iktidarı topluma yaymayı; en azından Lenin'in yaptığı gibi söylem düzeyinde bile göze alabilselerdi, muhtemelen Bolşevikler Rusya'da asla başarılı olamayacaklardı. Luxemburg'a göre "devrimin gerçek çıkarlarını" kavrayıp gerçekten "sosyalist bir politika izleyen" tek parti "Lenin'in partisiydi." Onlar ve "bütün iktidar işçilere ve köylülere" diyerek "devrimin geleceğini" garanti altına almışlardı (Luxemburg 2009, 26-29). Eşref Edip de "...Bolşeviklerin bütün Rusya'da yegâne sulh tarafdârı bir parti olduğuna dâ'imâ 'aklınızda tutmalıyız" (1918: 252) diyerek Luxemburg'la aynı noktaya işaret etmekteydi.

Bununla birlikte Türklerin, 27 Şubat isyanının kim tarafından çıkarıldığı hakkındaki düşünceleri farklıydı. Osmanlı diplomatik evrakında Rusya'daki isyanların nedeni olarak İngilizler gösterilmekteydi (Kurat 2011: 319-320). Eşref Edip'in bu konuda detaylı fikirleri vardı. Ona göre Çar Nikola, müttefikleriyle "Londra İttifaknâmesini" imzalarken "mahsus vaz'eylediği şart" gereğince münferit barış yapmaya, Çarın son Bakanlar Konseyi Başkanı Boris Strumer aracılığı ile teşebbüs etmişti. Fakat onların tertipleedikleri ihtilâle dayanamayarak 14 Mart 1917'de tacını tahtını terk etmek zorunda kalmıştı. "İhtilâlciler sulh-i münferidin icrâsını men'etmek için ihtilâle yardım etmişlerdi." Nitekim İtilaf devletleriyle ittifak yapan Kadet Partisi önde gelenleri ve ihtilalci sosyalist partileri savaşa devam etmek taraftarıydılar. Fakat işçi ve askerlerin çoğunluğu devrimi "sulh-i münferid" için bir araç olarak görüyorlardı. Bundan dolayı "Kerenski ve hempâları" iktidarı zorla Lenin ve arkadaşlarına bırakmak zorunda kaldılar ve "milletin sînesinden çıkan bu ihtilâlin intikâmından" kaçabilmek için bir tarafa çekilip gizlendiler (Eşref Edip 1918: 75). Şu hâlde Osmanlı kaynaklarına göre, devrimin sebebi Rusya'yı savaşta tutma amacına matuftu ve Rus halkının Bolşevikler hariç bir yönetimden barış bekleme mantıksızdı. Almanya'nın

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu neredeyse bütün yatırımını Lenin'e ve Bolşeviklere yapmasının bu görüşü haklı çıkardığını belirtmekte fayda vardır.

Mülâzım Rays'ın Rusya'dan firar öyküsüne tekrar dönülecek olursa, raporda onun öncelikle Finlandiya üzerinden kaçmaya teşebbüs ettiği fakat girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. Çünkü o sırada çok yoğun olan kaçma girişimleri nedeniyle, İsveç sınırında çok sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı. Ayrıca mevsim gereği geceler tamamen aydınlıktı. Nitekim Finlandiya Körfezi'ni geçme denemesi, körfez çevresinde pek çok karakol gemisinin bulunması nedeniyle sonuçsuz kalmıştı. Dahası, o günlerde Petersburg'da- "*güyâ mevcûd olan Alman câsûsluğuna karşı*" gerek halk ve gerekse karşı casuslar tarafından şiddetli takip icra edilmekteydi. Bu yüzden Rays, Moskova'ya dönerek oraya henüz ulaşan mülâzım Folk ile yeniden bir araya geldi. Cephe üzerinden Avusturya veya Almanya'ya dönmek düşüncesinden de kaçınmak zorunluluğu bulunmaktaydı. Çünkü bilgi sahibi olan bazı kişilerin anlattıklarına göre şimendiferler, tahliye edilen bölge halkını ve asker kaçaklarını taşımakla meşguldü. Rus askerlerinin Alman veya Avusturyalı olduğundan şüphe ettikleri herkesi derhal öldürmekte olduklarını da ayrıca haber almışlardı. O sıralarda bütün Rusya ahalisi arasında ve özellikle "*mütefekkirin zümresi*" arasında ileri derecede Alman karşıtlığı bulunmaktaydı (Rapor 1918: 6).

İki subayın kaçma öyküsü, nerden bakılırsa bakılsın şüphe uyandırıcıydı. Sonuçta onlar, neden daha elverişli ve kısa; üstelik Almanya'ya sınır olan kuzey ve/veya kuzey-batı sınırlarından değil de Kafkasya üzerinden Rusya'yı terk etme girişiminde bulundukları belirsizdir ve açıklamak için ileri sürdükleri hiçbir gerekçe tatmin edici görünmemektedir.² Meselâ sınırda çok sıkı güvenlik önlemlerinin alındığını söylemeleri, Rusya'ya dair kendi anlattıkları gerçeklerle uyuşmamaktadır. Çünkü Mülâzım Rays seyahat evrakı tam olmamasına rağmen trene binmiş, yakalanmış ve Rusya devlet aygıtındaki çözülmeden dolayı kimse görevini doğru-dürüst yapmadığı için tekrar kaçmayı başarmıştı. Dolayısıyla iç savaşta doğru yuvarlanan ve herkesin kendi başının çaresine bakmaya başladığı bir ülkede, sınır bölgelerinde görünüşte bir tedbir olsa bile bunu aşmak Mülâzım Rays gibi bir asker için çok zor olmasa gerektir. Üstelik verdiği bilgilerden, Rusya içinde hem Ruslardan hem başta Almanlar olmak üzere Rusya'ya tabi diğer halklardan oluşan güçlü bağlantıları olduğu da anlaşılmaktadır. Bağlantılarını kullanarak Finlandiya üzerinden Rusya dışına çıkabilmesi muhtemeldi. Bu çerçevede bakıldığında havanın mevsim gereği aydınlık olmasının da pek değeri olmasa gerektir. Herhalde Rays, o zamanki hükümet güçleri ile iktidar mücadelesine girerek kanlı çatışmalar yürütmüş bir siyasi hareketin ve kadronun lideri olarak, Finlandiya üzerinden iki defa Rusya giren bir defa Rusya'dan çıkan Lenin kadar meşhur ve tanınır biri değildi. Rusya'ya geçiş öyküsü halen bir parça gizem barındıran "*şimdiye kadar kimsenin ne*

² İki subayın tam da Osmanlı Devleti ile Almanya arasında Kafkasya'yla ilgili anlaşmazlık ve çatışmanın olduğu bir dönemde bölgeye yönelmeleri, herhalde tesadüfle izah edilemez.

zaman nasıl olduğunu öğrenemediği bir şekilde Finlandiya'dan" (Mcmeekin 2022, 340) döndüğü söylenen Lenin'in Rusya'ya geçmesine, aslında "Alman İmparatorluk hükümetinin bilgi ve onayıyla" meşhur Parvus Efendi yardım etmişti (Scharlau ve Zeman 2007, 11). Yani herkesin bilip-tanıdığı Lenin'i durduramayan tedbirlerin, karışıklıklar sırasında firar etmiş binlerce esirden biri olan Mülâzım Rays için ileri derecede risk oluşturması pek mantıklı görünmemektedir.

Mülâzım Rays'ın Moskova'ya hangi yolla ve nasıl geldiği hakkında raporda bilgi bulunmamakla birlikte, onun, o günlerde Petersburg'da- "Alman câsûsluğuna karşı" gerek halk ve gerekse karşı casuslar tarafından şiddetli takip yapılması sebebiyle Petrograd'da kalmayarak Moskova'ya döndüğü ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, onun Rus yönetiminin ve Rus halkının casusluk ithamından kurtulmak için aldığı tedbir, bir an önce Rusya dışına çıkmak yerine Rusya'nın kalbine doğru gitmekti. Ayrıca Moskova'ya gelir gelmez, tesadüf eseri olarak Mülâzım Folk ile tekrar buluşmuştu. Anlatı; ikisinin, başından beri belirli bir plan çerçevesinde hareket ettikleri izlenimi vermektedir. Aksi takdirde Rays'ın, neden başka bir Rus şehrine değil de güçlkle çıktığı Moskova'ya döndüğü ve dönüşünün nasıl olup da Mülâzım Folk'un buraya ulaşması ile aynı tarihlere rastladığı sorusu cevapsız kalır. Aynı şekilde iki subayın, Rusya içindeki bütün kaçış yolculuklarını trenle yapmış olmaları, şimendiferlerdeki yoğunluk gerekçesini boşa çıkarmaktadır.

Netice itibarıyla iki subay Menonitlerin tavsiyesi üzerine Kafkasya'ya gitmeyi kararlaştırdılar. Onlara, Kafkasya'da Rusya boyunduruğundan kurtulmak için yakın zamanda "bir ihtilâl zuhura geleceği", ancak bunu gerçekleştirebilmeleri için yeterli subay bulunmadığını, bölgedeki Almanlar haber vermişti. Bunun üzerine iki subay yola çıkarak Terek üzerinde bulunan Mosdok civarındaki Ganada Neta'l'e ulaştılar ve oradaki Almanlarca "hüsn-i kabûl" ile karşılandılar (Rapor 1918: 7). Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Rays ve Folk Kafkasya'ya yönelmeden önce, bölgenin siyasi durumu hakkında araştırma yapmıştır ve istihbarat kaynakları yörede yaşayan Almanlardır. Böylece subayların Rusya tebaası Almanların yardım ve yol göstericiliği ile hareket ettiklerine yeniden şahit olunmaktadır. Onların gittikleri ya da gitmek istedikleri her yerde, bölge sakini Almanlarla iletişime geçtikleri; dolayısıyla iki subayın Rusya tebaası Almanlar ile sürekli temas halinde oldukları anlaşılmaktadır. Öte yandan, verilen bilgiler, bölgedeki bağımsızlık hareketlerini desteklemek ve hatta yönetmek maksadıyla Kafkasya'ya yöneldiklerini düşündürmektedir. Bu ise onları Kafkasya'daki Osmanlı-Alman rekabetinin bir parçası haline getirmektedir. Çünkü daha önce belirtildiği gibi, Türkiye ile Almanya Kafkasya'nın geleceği hususunda anlaşamıyorlardı.

Subaylar bu yolculukları sırasında karşılaştıkları manzaradan Rusya'nın tamamen çöktüğüne kanaat getirmiş görünmektedirler. Düşüncelerini "İnsân bir gün şimendüferle seyâhat edecek olursa Rusya'nın ne suretle tâm bir izmihlâle doğru yürümekte olduğunu anlar." sözleriyle dile getirmektedirler. Şöyle diyorlardı:

"Şimendüfer tamâmıyla gayr-ı muntazam bir sûretde işlemektedir. Bir günâ ta'rîfe mevcûd olmadığı gibi şimendüferlerin zamân-ı hareket ve muvâsaleti hakkında takrîbi bir ma'lûmât almak bile gayr-ı kâbilidir. Trenler tamâmıyla 'askerlerle dolmuştur. Hatta vagonların damları, koridorlar ve'l-hâsıl her taraf yekdiğerini "tavarişçi" ya'ni arkadaş diye tavsif eden bu 'askerler tarafından işgâl edilmiştir. Yolcular, tren me'mûrları bunlar tarafından tedhiş edilmekte ve istasyon şefleri 'askerî trenleri sür'at katarlarından evvel yola çıkarmadıklarından dolayı ekseriya ölecek derecede döğûlmekte ve yolcular ehemmiyetsiz sebebler dolayısıyla tren pencerelerinden dışarı atılmaktadırlar. Şimendüferlerin levâzım-ı müteharrikesinin kısm-ı â'zâmı imhâ edilmiştir. Tren aksâmı ile Amerika hükûmeti tarafından Temmuz ayına kadar teslim olunan altı yüz lokomotifin kısm-ı â'zâmı bozulmuştur. Henüz derece-i kâfiyede tecrübe ve mümareseye mâlik olmayan yeni tren me'mûrlarının kısmen sebebiyet verdiği şimendüfer kazâları vakâ'i-yı rûzmereden ma'dûddur" (Rapor 1918: 7).

Bu cümleler, Rusya'da demiryollarının geldiği hali net bir şekilde göstermektedir. Ulaşımın düzensizleşmesi, savaş açısından bakıldığında, cephedeki Rus birliklerinin lojistiğinin tamamıyla kesilmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan sadece askerî personel ve malzeme taşınması değil, sivil ulaşım ve savaş şartlarında dahi ekonominin ayakta kalabilmesi için yapılması zorunlu ticari faaliyetler gerçekleştirilemez hale gelmişti. Sonuçta halkın temel tüketim malzemelerine ulaşması bile olanaksızlaşmıştı. Trenlerin yolculara her türlü zorbalığı sergileyen askerlerse, emir-komuta silsilesi bozulan ordunun başına buyruk bir kalabalığa ve askerlerin de birer zorba hayduta dönüştüğünü göstermektedir. Bütün bunlar Rus devlet aygıtının kesin bir çöküşe sürüklendiğine delil teşkil etmektedir.

Öyle görünüyor ki o dönem kara ulaşımının ve taşımacılığının en önemli aracı olan demiryolları, Rusya'da tam bir düzensizlik ve istikrarsızlık içine düşmüştü. Demiryolu malzemeleri yağmalanmakta, doğru düzgün bir tarifenin bulunmayışı nedeniyle sürekli kazalar meydana gelmekteydi. Rayların ve şimendiferlerin onarım ve bakımı yapılmamakta ve bozulan lokomotifler çürümeye terk edilmekteydi. Böylece Rusya'nın büyük emek ve masrafla kurmuş olduğu demiryolu sistemi darmadağın olmakta, heba olup gitmektedir. Yolcular ve demiryolu memurları, çoğu kez nedensiz yere "*başıbozuk sürüsü haline gelmiş askerlerin*" zulmüne uğramaktaydılar. Başka bir ifadeyle Rusya'da seyahat eden hiç kimsenin artık can ve mal güvenliği mevcut değildi. Ancak bu düşmanca tavır tek taraflı değildi. Rus ordusunun savaşta neredeyse hiçbir varlık gösteremeyerek aldığı büyük hezimetler ve özellikle Tarnopol'de Rus cephesinin yarılması nedeniyle halk her tarafta şimendiferlerde askerlere karşı bir "*vaz'iyet-i hasmâne*" almıştı. Kuzey Kafkasya'da temmuz ve ağustos aylarında cepheden dönen veya cepheye giden askerlerle yöre halkı arasında birçok kez çatışmalar meydana gelmiş ve bu durum Kafkasya'da zaten mevcut olan galeyanı bir kat daha artırmıştı (Rapor 1918: 7-8).

Rus Ordusunun Durumu

Bir diğer konu, askerlerin birbirlerine “*tavarişçi*” diye hitap etmeleridir. Raporda sözcüğün “arkadaş” anlamına geldiği ifade edilmektedir. Sonraları özellikle sol/sosyalist çevrelerin Türkçeye “yoldaş” diye çevirdikleri kelimenin, her türlü rütbe ve unvanı ilga ettiğini ve ordu içi hiyerarşiyi reddettiğini belirtmek gerekmektedir. Bunun anlamıysa, Rus askerinin, her rütbeden askeri aynı seviyede görmeye başladığıdır. Şu hâlde, Bolşevik İhtilali’nin gerçekleştiği tarihlerde “Rus ordusunun hiyerarşik yapısının dağıldığı kesindir.” denilebilir. Oysa ordu demek emir-komuta silsilesi içerisinde işleyen hiyerarşik bir yapı demektir. Nihayetinde herkesin birbiriyle eşit statü ve rütbede olduğu bir orduda hiç kimsenin emir verme yetkisine sahip olması beklenemez. Nitekim raporun ilerleyen satırlarında erlerin subaylara karşı “*askerliğe gayr-ı lâıyk olan tavr ve vaz’îyetleri*” (Rapor 1918: 7) özellikle kaydedilmeye değerdir denilmek suretiyle bu konunun altı çizilmektedir.

Rus harbiye nazırının erlerin üstlerine karşı saygı gösterme mecburiyetini kaldırması üzerine, artık “*neferler meyânında zabt û rabt*” ortadan kalkmıştı. Özellikle eski subaylar, Rus ordusunun halinden pek acı bir şekilde şikâyet etmekteydiler. Sözelimi Mülazım Rays ve Mülazım Folk, yolculukları sırasında Kafkasya Cephesi’ne giden “*müte’addid bölüklere tesâdüf*” etmişlerdi. Birlikte yolculuk yapan 115. Sibirya Muhâfaza Alayı’na mensup bir Rus başçavuşu, alay komutanı olan miralayın, “*askerler komitesi*” tarafından şiddetli bir şekilde dövüldüğünü ve bu nedenle alayın ceza olarak Kafkasya cephesine sevk edildiğini söylemişti. Bununla birlikte alayın bu emre uyup uymayacağı da belli değildi. Cepheye gönderilen “*taburların efrâdı*”nın yolda tamamıyla kaybolduğunu, ancak “*evrâk ve levâzım-ı nakliyenin*” cepheye ulaştığını adı geçen başçavuş anlatmıştı (Rapor 1918: 7-8). Kısacası erat üstünü kesinlikle tanımamakta ve komutanına itaat etmediği gibi şiddet uygulamaktan da çekinmemekteydi. Cepheye gönderilen askerler ise yolda firar etmekte ve ordu erimekteydi. “*Her taraftan müttefikan beyân ve tekrâr olunduğuna göre ‘asker memleket için bir belâ kesilmiştir.*” (Rapor 1918: 8) denilerek, Rus ordusunun dağıldığı, askerlerin cepheye gitmek şöyle dursun, kendi toplum ve devletini tehdit eder hale geldiği ifade ediliyordu.

Vakit gazetesindeki bir haber-yorumda Rus ordusunun durumuyla ilgili yukardaki bilgilerle uyumlu bilgiler veriliyor. Rus başkomutanı Krilenko, “*Armi i Flat*” isimli askerî risaleye yazdığı bir makalede, ordunun terhis edilmesi halinde milyonlarca kimsenin “*hayât ve sa’âdeti*”nin tehlikeye gireceğine işaret ederek şimdiden “*tedâbir-i lâzımenin elzem*” olacağını belirtmişti. Ona göre “*zâten şimdiden cebhede bi’l-fi’l mütâreke hüküm-fermâ*” olmaktaydı. Başka bir gazete de Rus ordusunun bütünüyle “*inhilâl ve tefessüh*” halinde olduğunun bizzat Krilenko tarafından incelendiği belirtiliyordu. Krilenko şöyle demektedir: “*‘Askerler hâl-i hâzırda hiçbir gûnâ fa’âliyet-i ‘askeriyeye sâlih bulunmuyorlar. Zâten şimdiye kadar ehliyet gösterenlerin cümlesi bir tarafa atılmışdır. Hâl-i hâzırda ‘askerler kendileri tarafından intihâb olunan kumandanların taht-ı idâresindedir. Bu kumandanlar kuvvâ-yı ‘askeriyeyi Bolşeviki*

Altıncı Ordu Karargâhı'nın 3 Ocak 1918 Tarihli Raporu'na Göre İhtilaller Sırasında Rusya'nın Durumu
Gazetesi'nden daha yeni öğreniyorlar. Rus ordusu artık harb etmeyi unutmamıştır" (Vakit 1918, No: 103).

Bu tespitlerle, iki subayın söyledikleri arasında hiç fark yoktur. Dolayısıyla Rus ordusu çökmüştür. Cepheler de çökmüştür. Böyle bir orduyu savaşta tutmak veya savaşa döndürmeye çalışmak katliama uğramasına kapı aralamak demektir. Nitekim Galiçya'ya yapılan Kerenski taarruzları, Rus ordusu açısından tam bir felaketle sonuçlanmıştır. Buna rağmen İtilaf devletleri Rusya'nın "*sulh-ı münferid*" yapmasına şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Örneğin Llyod George, yaptığı bir konuşmada Sırbistan korumak için savaşa giren Rusya'nın, Fransa ve İngiltere'yi savaşa sürüklediğini söyledikten ve bu suretle savaşa sürüklediği devletlerle "*muhâbere ve münâsebetde bulunmaksızın düşmân ile münferid müzâkerât icrâ eylemekde olduğundan*" söz ettikten sonra, Almanya'nın Rusya hakkındaki niyetleri ve emelleriyle ilgili beyanatta bulunmuştu (Süleyman Tefvik 1918: 341). Llyod George "hem bizi savaşa sürükledin hem de yüz üstü bırakıp bizden habersiz "*sulh-i münferid*" yapıyorsun" diyerek Rusya üzerinde baskı kurmaya çalışmaktaydı. Bu yüzden Kadet Partisinin lideri Milyukov, bir yandan Petrograd Sovyetindeki aşırıları yatıştırmaya çalışırken diğer yandan ABD'yi de içine alan Batılı müttefiklere, "*Rusya'nın ortak davadan vazgeçmeyeceğinin ve Almanlarla ayrı bir barış imzalamayacağını güvencesini*" vermeye çalışıyordu (McMeekin 2022: 331). Sonuçta, tıpkı devlet gibi onu oluşturan en önemli kurumlardan biri olan ordu da hiyerarşi ile tanımlanmak zorundadır. Ancak sosyalistler, ordudaki hiyerarşiyi, dolayısıyla orduyu yok ederek Çarlık Rusya'sını geri döndürülemez bir şekilde ortadan kaldırmışlar ve kendi anlayışlarına uygun bir yapılanmanın önünü açmışlardır.

Rapora göre Rus askerleri, savaşın kaybedildiğini ve İngilizlerin çabasının boş ve yararsız olduğunu düşünmekteydiler. Eğer kısa kadar barış olmazsa siperleri terk ederek evlerine döneceklerini söylüyorlardı. Ayrıca eve döndükten sonra "*ashâb-ı emlâk ve sınıf-ı mütevassıt*" ile hesap görüleceğinden, silah ve mühimmatı yanlarına almak gereğini ifade etmekteydiler (Rapor 1918: 8). Önceki sayfalarda tartışıldığı üzere Mülazım Rays'ın konuştuğu Rus zenginler savaşın seyri hakkında bir fikir beyan etmemekle beraber savaşı sürdürme yanlısıydılar. Rus askerleri ise görüldüğü gibi itilaf devletlerinin kaybettiği görüşünü savunuyorlardı. Bu durumda askerlere göre Rus zenginleri, geriye kalan Rus servetini harcamak ve Rus gençlerinin kanını boşu boşuna dökmek pahasına kaybedilmiş bir savaşı sürdürmeye çalışmak gibi ağır bir töhmetin altına girmiş bulunuyorlardı. Bu askerlerin zenginlere düşman olmaları için yeter bir sebepti. Ama öte yandan bu durum, herkesin kendi başının çaresine bakmaya başladığı, dolayısıyla devletin çöktüğü anlamına da geliyordu.

Savaşı kaybettiğine inanan bir ordunun doğal tavrı ricat olmalıdır. Eğer bu geri çekilme, emir-komuta zinciri içinde sistemli bir şekilde gerçekleşmiyorsa sonuç daha vahim

ve yıkıcıdır. Zira emirlere göre değil de askerlerin tek tek kendi inisiyatiflerine göre ya da erlerinin, emir-komuta zincirinin dışında, kendi içlerinde almış oldukları bir karara göre hareket eder hale gelmiş bir ordunun durumunu tanımlayan kelime bozgun olmalıdır. Sonuçta Rusya’da o sırada iş başında bulunan yönetici irade ve askerî hiyerarşi savaşı sürdürmek eğilimindedir. Alt rütbedeki askerler ve özellikle erler ise bir an önce barış yapılması taraftarıdır. Bu ise orduyu oluşturan en kalabalık kitle olan erler ile emir sahipleri arasında çatışmaya yol açmakta ve askerler komutanlarını dinlemeyerek kendi kendilerini terhis etmekte ya cepheden kaçmaktalar ya da cepheye hiç gitmemektedirler. Bu ise onları asi ve başıbozuk haline getirmektedir. Başıbozuk yanları ülkede her türlü istikrarsızlığın, zulmün ve kargaşanın sebebi olmaları manasına geliyordu. Asi yanlarıysa, düzen yeniden kurulduğunda cezaya çarptırılmalarını gerektirmekteydi.

Rapora göre Kerenski başlangıçta “asker nezdinde” büyük bir hürmet ve sevgi kazanmıştı. Mülazım Rays Kerenski’nin “hâl-i galeyânda bulunan ahâlî arasında otomobilden kısa bir nutuk irâd etdiğini” görmüştü. Bu nutuk halktan yoğun alkış almış ve askerler onu omuzları üzerine alarak Mariyen Sarayı’na götürmek istemişlerse de Kerenski reddederek savuşmuştu. Ancak o, tasarlanan taarruz için “efkârı hazırlamak maksadıyla” Temmuz başlarında seyahate başladığında “ordunun birçok aksamından gâyet şiddetli şikâyetler” duydu (Rapor 1918: 8). O askerleri, “yeni bir Rusya’nın öncülerî oldukları, artık sefil çar için değil demokrasi ve itilaf devletleri, sosyalizm ve halk için çarpıştıkları” düşüncesi etrafında birleşmeye çağıran ateşli konuşmalar yapmaktaydı. Kerenski’nin konuşmalarının şahitlerinden biri cephelerdeki varlığının etkisini “kasırgaya” bir diğeri de “yakıcı ateş demetleri savuran bir yanardağa” benzetmekteydi. Ancak eleştirel gözle bakanlar, onun tutkulu konuşmalarının etkisinin “ayrılışıyla birlikte uçup gittiğini” tespit ediyorlardı (McMeekin 2022: 333). Sonunda o konuşurken adeta transa geçen askerler bile Kerenski’nin bir hain olduğuna ve asılması gerektiğine kanaat getirdiler ve düşüncelerini de açıkça söylediler (Rapor 1918: 8).

Daha önce ifade edildiği üzere Mülazım Rays, Temmuz’daki başarısız Bolşevik ayaklanması sırasında Petersburg’da idi. Burada askerler arasında Kerenski’nin popülaritesinin yüksekliğine şahit olmuştu. Anlaşıldığı kadarıyla askerler onu, Rusya’yı savaştan çıkaracak bir kurtarıcı gibi görüyorlardı. Çünkü onun siyasi kimliği, çarlık karşıtı ve halkçı (narodnizm) çizgide şekillenmişti. Dolayısıyla halkın isteğini yerine getireceğine inanılıyordu. Ancak o, en başından beri Rusya’nın savaşa girmesi ve mevcut durumda da sürdürmesi taraftarıydı. Nitekim o, Galiçya’da Türk ve Alman destekli Avusturya-Macaristan ordularına karşı düzenlenmesi tasarlanan taarruza halkı ikna etmek için seyahat etmeye başladığında, ordu ondan soğumaya başladı ve saldırı tasarılarının ilk ortaya çıktığı mayıs ayında halkın savaş karşıtı tavrının açıkça ortaya çıkması sonucu Dışişleri Bakanı Milyukov ve Savaş Bakanı Guçkov istifa etmek zorunda kaldı. Buna rağmen Prens Lvov hükümeti taarruzu gerçekleştirmiş ve sonuç korkunç bir hezimet olmuştu. Oysa halkın ve

ordunun istemediği bu taarruzun Rusya ve özellikle işbaşında olan hükümet açısından tek bir sonucu olmak zorundaydı: Zafer. Aksi halde hükümetin şiddetlenmesi kuvvetle muhtemel olan iç karışıklıkları önlemesi ve ayakta kalması neredeyse imkânsızdı. Nitekim saldırının başarısızlıkla sonuçlanmasını fırsat bilen Bolşevikler, işçileri ve askerleri yanlarına alarak büyük bir isyan başlattılar. Hükümet ayaklanmayı ancak şiddet kullanarak bastırabildi. Ama Lvov istifa etmiş ve yerine de askerlerin gözünde artık *“asılmayı gereken bir hain”* haline gelmiş olan Kerenski başbakan olmuştu. Görünen tablo, Mülazım Rays ve Folk'un daha o zaman isabetle teşhis ettikleri üzere, artık Rus ordusunun mevcudiyetinin kalmadığına ve bu ordunun *“ancak Rusya için tehlike teşkil edebileceği”*ne işaret etmekteydi (Rapor 1918: 8).

Sonuç

Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na giriş sebebi, bir yandan İstanbul'u alıp Boğazlara hâkim olmak iken diğer yandan 1904-1905 Rus Japon savaşındaki yenilginin yarattığı prestij kaybını telafi etmektir. Ancak 1904-1905'te mağlup olmasının sebepleri, 1914'te varlığını korumaktaydı. Ağır ekonomik şartların yanında Çarlık rejiminin baskıcı yönetiminden kaynaklanan memnuniyetsizliğe eklenen milletler ve milliyetçilik çağının etkileri, Rusya'nın bütünlüğünü tehdit etmekteydi. Üçüncü olarak farklı din ve mezhepten, bu kadar büyük bir nüfusu, geleneksel Ortodoks dininin üstünlüğü ilkesi etrafında yönetmek artık imkânsızdı. 1904-1905 Savaşı'nın donanma dahil, orduda yaptığı tahribat ortadan kaldırılmadan, asker yeterince donatılmadan ve toplumsal memnuniyet temin edilmeden girilen Birinci Dünya Savaşı, beklenen zafer de gelmeyince şartları daha da ağırlaştırdı ve 27 Şubat 1917'ye gelindiğinde Rus toplumu, çocuklarının savaşta ölmesini tolere edemez hale geldiği gibi açlık sorunu kıtlık vaziyetini aldı. Bu tarihten itibaren Rusya çok ağır siyasi, askerî ve iktisadi bunalımın içine yuvarlandı ve ihtilallerle çalkalanmaya başladı. Bir yıl içinde devlet tamamen çöktü.

Biri Alman biri Avusturyalı iki esir subay, tam bu zaman diliminde Rusya'daydı ve yaptıkları gözlemler ve faaliyetleri merak edilecek türdendi. Onların; hapishanelerden defalarca kaçmaları, Rusya'daki Alman nefretine rağmen ülke içerisinde bir yıl boyunca rahatça dolaşmaları, en kısa zamanda ülkelerine dönebilecekleri kuzeyden değil de en güneyden İran'ı da geçerek Osmanlı topraklarına giden rota üzerinden Rusya'yı terk etmeleri, gittikleri her yerde Almanlarla temas edip onlardan yardım almaları ve tam da Kafkasya hakimiyeti ve Bakü petroleri konusunda Osmanlı Devleti'yle Alman İmparatorluğu arasında ufak çaplı askerî çatışmaya kadar varan anlaşmazlığın ortaya çıktığı bir zamanda Kafkasya'ya gitmeleri izaha muhtaç konulardır. Belki de Alman arşivlerinde yapılacak yeni araştırmalar, bu subayların Rusya'daki görevleri, faaliyetleri ve amaçları hakkında daha detaylı bilgiye ulaşılmasına yardım edecektir. Mevcut haliyle, yukarıda söz konusu edilen hiçbir sorunun cevabı verilemeyecektir. Bunun ötesinde, raporda verilen

bilgiler kendi içinde değerli olsa bile Osmanlı yöneticilerinin, hatta gazeteci ve aydınların bu bilgilere çoğu açık kaynaklar olmak üzere başka kanallardan ulaşamaması söz konusu bile değildir. Kısaca verilen bilgilerin tarih bilimi için değeri vardır, ancak Osmanlı Devleti için istihbarî değerinin bulunup bulunmadığı tartışmalıdır.

Yolculukları sırasında hiçbir Türk'e rastlamayan subayların verdikleri bilgilere göre, esirlere iyi muamele edilmekteydi. Ancak esirlerin birbirine o kadar iyi davrandıkları söylenemezdi. Öte yandan esirlerin hemen hepsinin imparatorluk tebaası olması ister içten gelerek ister pragmatik ve/ya oportünist saiklerle yapılmış olsun, aidiyetlerin sürekli yeniden tanımlandığını göstermekteydi. Son tahlilde, millî aidiyetler baskın hale gelmekteydi. Çifte Monarşinin tebaası olan askerlerin, sürekli saf değiştirmeleri ve çoğu kez düşmanla iş birliği yapmaları; savaşın kaybedilmesinde ve imparatorluğun dağılmasında önemli rol oynamış görünmektedir. Sonuçta, iki Germen subayın Rusya'daki yolculukları boyunca sadece Almanlarla içli dışlı olmaları, onların Alman olmayan hiç kimseye güvenmediklerini göstermektedir. Bunun ötesinde, Avusturya kökenli Hitler'in hastalıklı ideolojisinin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden birisi, herhalde Birinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan millî ve dinî ayrışmadır.

Rapor, 27 Şubat'ta kansız başlayan devrimin, nasıl kan ve şiddet dolu iç savaşa evrildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sürecin kanlı bir ihtilale evrilmesine, 27 Şubat'tan 25/26 Ekim'e kadar geçen süreçte işbaşına gelen yönetimlerin halkın taleplerine kulak tıkayarak, savaşı devam ettirmelerinin neden olduğu söylenebilir. Sonuçta halka istediğini vereceğini söyleyen; ekmek ve toprak veremese de barışı veren Bolşevikler, iktidarı ele geçirmişlerdi. Onların yönetime gelmelerini kolaylaştıran bir diğer neden de ordunun içinde bulunduğu durumdu. 27 Şubat'ta bütün ordu cephedeyken, Petrograd'da Rusya'nın tamamında asayışı sağlaması için 300 bin kişilik nispeten küçük bir ordu bulunmaktaydı. Bu ordunun da ihtilalcilerin yanına geçmesiyle devrimi engelleyecek hemen hiçbir güç kalmamıştı. Ast-üst ilişkisi bozulan ordunun, başıbozuk sürüsüne dönüştüğü, Krilenko'nun darbe girişiminde kullandığı en sadık birliklerin, emirlere itaat etmeyip, halkın yanına geçmesiyle ortaya çıkmıştı. Rapor ordunun dağılma ve kendi ülkesine ve insanın bela kesilme sürecini olanca gerçekliğiyle ortaya koymaktadır. Dolayısıyla rapora göre Rusya, çöken ordunun ve devletin altında kalmıştı.

Son söz olarak, bu raporun bir ülke savaşa girdiğinde, iç güvenliği sağlayacak yeterli askerin olmaması durumunda, o ülkenin başına nelerin gelebileceğinin ve halkının zaruri ihtiyaçlarına ve samimi arzularına kulağını tıkayan bir yönetimin çöküşünün ibretlik öyküsü olarak okunmasının da mümkün olduğunu söylemek gerekmektedir.

Kaynakça

- Akan, Onur. 2017. "Abdürreşid İbrahim'e Göre Japonya'da Modernizm ve İslam",
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.
- Andican (Ma'lûmâtın Petersburg Muhâbiri), "Mektub-ı Mahsûs", *Ma'lûmât*, 5 Cemaziyülahir 1316/21 Ekim 1898 Adet: 506.
- Asker, Ali. 2017. "I. Dünya Savaşı'nda Rusya: Toplum ve Elitler" *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya-Askerî, Siyasî ve Sosyal Gelişmeler*. Ed. Mehmet Okur. Bahadır Güneş. Ülkü Köksal. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları. 473-531.
- Çolak, Mustafa. 2014. "Osmanlı-Alman Rekabeti çerçevesinde Kafkasya Müslümanlarının Bağımsızlığı ve Bakü Meselesi (1917-1918)", *History Studies*. 6: 27-43.
- Devlet, Nadir. 1999. "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlılar Safında Çarpışan Tatar Taburu", *Osmanlı C.2* Ed. Güler Eren. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları Ankara 575-577.
- Edip, Eşref. Rusya Müslümânlarının İstikbâli", *Sebîlü'r-reşâd*, 14/363, 23 Şevvâl 1336/1 Ağustos 1334/1918, 247-252.
- Edip, Eşref. Almanya ve Rusya-Rusya Müslümânlarının İstikbâli, *Sebîlü'r-reşâd*, 15/368, 29 Zi'l-kâde 1336/5 Eylül 1334/1918, 73-77.
- Emîn (Yalman), Ahmed. "Sulh Şartları", *Vakit*, No: 70, 15 Rebîü'l-evvel 1336/3 Kânûn-ı evvel 1333/3 Aralık 1917.
- Fransız Hariciye Nâzırının Beyânâtı, *Vakit* 31 Kanunuevvel 1917: No: 71.
- Kurat, Akdes Nimet. 1987. *Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafkasya Ahvâline Dâ'ir Rapor, *Matbaa-i Askeriye*. Dersa'âdet, 1334.
- Kurat, Akdes Nimet. 2011. *Türkiye ve Rusya-XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk Rus İlişkileri (1798-1919)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Luxemburg, Rosa. 2009. *Rus Devrimi*. Çev. Cangül Örnek. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c. 2, Devre 3, *İçtima' Senesi*: 4, 23 Şubat 1334/1918.
- Örgüner, Emir. "Kafkasya Cephesinde Osmanlı Alman Rekabeti", *Eğitim Dergisi*, Nisan 2015; <http://www.egitisim.gen.tr/tr/>. (Erişim tarihi: 15.11.2017).
- Red, John. 1986. *Dünyayı Sarsan On Gün*. Çev. Erdoğan Gürkan. İstanbul: Oda Yayınları.
- Rusya'dan Mevsûk Ma'lûmât. *Matbaa-ı Askeriye*. Dersaadet 1334.
- Rusya'yı Tanıyan Bir Zât Tarafından Rapor*, *Matbaa-yı Askeriye*, Dersa'âdet 1333.
- Scharlau B. Winfried - Zeman A. Zbynek. 2007. *İttihat ve Terakkinin Bolşevik Teorisyeni: Parvus Efendi-Devrim Taciri Parvus-Helphan*. Çev. Süheyla Kaya. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Sydakoff. 1330. *Gizli Rusya*, İstanbul: Türk Yurdu Kütüphanesi.

Tevfik, İsmail. "Llyod George ve Rusya", *Cerîde-i Sofya*, s. 133, 22 Kânûn-ı sâni 1334/8 Rebiü'l-âhir 1336, 341.

Uçarol, Rıfat. 1995. *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi.

Vakit. "Bolşeviklerin Kuvveti". 15 Kânûn-ı sâni 1334/1918, No: 86

Vakit. "Rus Ordusu Ne Halde?". 1 Şubat 1334/1918, No: 103.

